

ELŻBIETA HRYNIEWICZ-LACH

WSPÓLMIERNOŚĆ REAKCJI KARNEJ Z PERSPEKTYWY OSÓB TRZECICH – WPROWADZENIE DO ZAGADNIENIA*

I. ZAGADNIENIA PROBLEMOWE

Skazanie za przestępstwo jest formą stwierdzenia odpowiedzialności karnej, otwierającą możliwość stosowania względem sprawcy szeregu instrumentów o charakterze kompensacyjnym, prewencyjnym i represyjnym. Fakt skazania rodzi konsekwencje faktyczne i prawne dotyczące nie tylko sprawcę, ale także osoby trzecie. Problematyka faktycznego wpływu skazania na dalsze funkcjonowanie w społeczeństwie ofiary przestępstwa i osób z otoczenia sprawcy jest przedmiotem badań w obszarze kryminologii i wiktymologii¹. Natomiast na gruncie prawa karnego zasadne wydaje się podjęcie próby określenia wpływu skazania i stosowania instrumentów reakcji karnej na sytuację osób trzecich oraz odpowiedzi na pytanie, czy wpływ ten należy uwzględnić na etapie orzekania. Wątpliwość ta uzyskuje szczególne znaczenie w kontekście istnienia wymogu, by reakcja na przestępstwo stosowana względem sprawcy uwzględniała czynniki, które wiążą się z jego czynem i jego osobą (art. 53 § 1 k.k.), przy braku wymogu uwzględnienia dolegliwości, jaka powstaje w ten sposób dla osób, które nie są odpowiedzialne za popełnienie przestępstwa.

II. PRAWNE KONSEKWENCJE SKAZANIA DLA OSÓB TRZECICH

Przed przystąpieniem do dalszej analizy zasadne wydaje się podanie przykładów wpływu skazania sprawcy na sytuację osób trzecich.

1. Wpływ skazania na relacje rodzinne

Skazanie sprawcy za przestępstwo otwiera możliwość stosowania przez sąd środków karnych, do których należy m.in. zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zbliżania się do określonych osób (art. 39 pkt 2b k.k.)

* Publikacja powstała w ramach stażu naukowego sfinansowanego w drodze konkursu ze środków statutowych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹ Por. m.in. Falandysz (1980): 209.

i nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e k.k.). Środki te orzekane są w celu eliminacji źródła podwyższonego ryzyka ponownego popełnienia czynu zabronionego i tylko wtórnie zaspokajać mają potrzeby osoby, od której w ocenie sądu należy izolować sprawcę. Skutkiem tego dla ich orzeczenia nie tylko nie jest wymagana zgoda takiej osoby, ale nawet jej sprzeciw nie jest negatywną przesłanką zastosowania tych środków². Sąd nie jest nadto zobowiązany do badania, w jaki sposób zastosowanie wskazanych środków może ingerować w zakres swobód jednostek, na które środki te oddziałują, ani jak ich zastosowanie względem np. drugiego z rodziców wpłynie na możliwość sprawowania opieki nad wspólnym małoletnim dzieckiem. To zasady i dyrektywy wymiaru instrumentów reakcji karnej, a nie wymóg działania w zgodzie z dobrem (najlepszym interesem) dziecka, jest bowiem kryterium oceny zasadności stosowania tych instrumentów³. Taki stan rzeczy może powodować, że prawo dziecka do kontaktu z jednym z rodziców zostanie istotnie ograniczone, a nawet odebrane mu, pomimo niestosowania kryteriów właściwych do tego celu, określanych przez prawo rodzinne⁴. Skazanie za przestępstwo umyślne może nadto m.in. uniemożliwić przysposobienie dziecka przez sprawcę i jego małżonka (art. 114¹ k.r.o.) lub (dalsze) pełnienie przez sprawcę, a w konsekwencji i jego małżonka, funkcji rodziny wspierającej, rodziny zastępczej i prowadzenie rodzinnego domu dziecka⁵.

2. Wpływ skazania na sytuację majątkową rodziny sprawcy

Artykuł 28 § 1 k.k.w dopuszcza, z pewnymi ograniczeniami, egzekucję grzywny, nawiązki i należności sądowych z majątku wspólnego sprawcy i jego małżonka, jeżeli zaspokojenie z jego majątku osobistego okaże się niemożliwe. Regulacje prawne dopuszczają także orzeczenie przepadku rzeczy i korzyści, nawet jeśli na moment orzekania nie należą one do sprawcy⁶ oraz przepadku zwierząt lub zakazu ich posiadania, nawet gdy stanowią one ważny składnik gospodarstwa będącego podstawą utrzymania rodziny⁷. Dopuszczalność wskazanych regulacji znajduje oparcie w zasadzie, że rodzina stanowi jedną całość,

² Por. wyrok TS UE z 15 września 2011 r. w połączonych sprawach *Magatte Gueye* (C-483/09) i *Valentín Salmerón Sánchez* (C-1/10), <<http://curia.europa.eu>> [dostęp: 22.8.2018].

³ Por. uzasadnienie rezygnacji w k.k. z 1997 r. z kary dodatkowej pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych. Uzasadnienie do projektu k.k., 1994, Państwo i Prawo 69(3), 2014, Wkładka: 28.

⁴ Zajączkowska (2018): 269 n.

⁵ Art. 30 i 42 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 998.

⁶ Art. 44 § 7 k.k., art. 45 § 3 i 5 k.k.

⁷ Zgodnie z art. 35 ust. 3 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 1840), w razie skazania za znęcanie się, zabijanie, uśmiercanie albo dokonywanie uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów ustawy sąd orzeka przepadek zwierzęcia, jeżeli sprawca jest jego właścicielem. Zgodnie z ust. 3a i 3b sąd może orzec lub orzeka (jeżeli sprawca działał ze szczególnym okrucieństwem) tytułem środka karnego zakaz posiadania wszelkich zwierząt albo określonej ich kategorii.

także w aspekcie bytowej sytuacji jej członków. Pogląd ten został wyrażony przez Trybunał Konstytucyjny, na marginesie innych rozważań, w odniesieniu do wątpliwości, czy naganne zachowanie sprawcy może powodować utratę przez niego określonego statusu i związanych z nim korzyści, które były współdzielone przez rodzinę⁸. Odpowiadając twierdząco na to pytanie, Trybunał opowiedział się za zasadnością utraty m.in. uposażenia rodzinnego członków rodziny sędziego w stanie spoczynku w przypadku skazania go prawomocnym wyrokiem sądu na pozbawienie praw publicznych lub prawomocne orzeczenie kary wydalenia ze służby⁹. Uzasadnione będzie w tej sytuacji zatem także np. żądanie opróżnienia lokalu mieszkalnego przeznaczonego dla funkcjonariuszy Policji lub Straży Granicznej i ich rodzin, w razie skazania funkcjonariusza za przestępstwo, w warunkach określonych w ustawie¹⁰.

3. Wpływ skazania na pracę zarobkową i funkcjonowanie w obrocie prawnym

Utrata kwalifikacji do dalszego wykonywania określonego zawodu w związku ze skazaniem sprawcy za przestępstwo określonego rodzaju¹¹, a także niemożność rozpoczęcia wykonywania zawodu, do którego podjęcia sprawca przygotowywał się od pewnego czasu, w sposób obciążający finansowo jego rodzinę¹², spowoduje w naturalny sposób pogorszenie lub brak spodziewanej poprawy jej sytuacji majątkowej. Skazanie sprawcy za określone przestępstwo lub orzeczenie zakazu wykonywania określonej działalności gospodarczej¹³ może też rodzić obciążenia po stronie podmiotów, które ze sprawcą współpracują, powodując zwolnienia pracowników, utrudniając uzyskiwanie i realizację już przyjętych zleceń oraz spłacanie wierzycieli. Sam fakt skazania za określone kategorie przestępstw powoduje wykluczenie z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego wykonawcy, który jest osobą fizyczną albo którego urzędującego członka organu zarządzającego lub nadzorczego, współnika spółki lub prokurenta prawomocnie skazano za

⁸ Por. wyrok TK z 11 lipca 2000 r., K 30/99, OTK ZU 2000, nr 5, poz. 145.

⁹ Art. 104 § 4 ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. 2018, poz. 23.

¹⁰ Art. 95 ust. 2 pkt 9 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 2067; art. 99a ust. 1 pkt 13 ustawy z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 2365. Decyzję o opróżnieniu lokalu wydaje się w stosunku do wszystkich osób zamieszkałych w lokalu.

¹¹ Np. art. 41 ust. 1 pkt 4 ustawy o Policji, art. 45 ust. 1 pkt 4 ustawy o Straży Granicznej, art. 43 ust. 2 pkt 4 ustawy z 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 1313.

¹² Np. art. 75 § 1 pkt 1 ustawy z 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 1767; art. 61 § 1 pkt 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych; art. 6 ust. 2 pkt 2 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 617.

¹³ Orzekanej przez sąd karny (art. 39 pkt 2 k.k.) lub upadłościowy w razie stwierdzenia realizowania przez sprawcę określonych zachowań wypełniających znamiona czynu zabronionego (art. 373–375 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 2344).

takie przestępstwo¹⁴. Osoba skazana za niektóre przestępstwa nie może być członkiem zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej albo likwidatorem w spółce handlowej (art. 18 § 3 k.s.h.). Charakter popełnionego przestępstwa może nadto nakładać na pracodawcę obowiązek weryfikacji, czy sprawcę można dopuścić do pracy wymagającej np. kontaktu z małoletnimi¹⁵. Sąd może też określić zakres stanowisk i zawodów, których sprawca nie może wykonywać (art. 39 pkt 2 k.k.), co nakłada na właściwy organ administracji, pracodawcę albo instytucję, w której skazany zajmuje objęte zakazem stanowisko lub wykonuje objęty zakazem zawód obowiązek wykonania orzeczenia sądu. Skazanie za przestępstwo może też powodować utratę kwalifikacji do wykonywania zawodu, podlegającą ocenie pracodawcy (art. 52 § 1 pkt 2 k.p.), samorządu zawodowego (po przeprowadzeniu postępowania dyscyplinarnego), bądź wynikać wprost z przepisów prawa (np. w przypadku nauczycieli¹⁶). Skazanie za przestępstwo powoduje wygaśnięcie mandatu ławnika¹⁷ i konieczność prowadzenia sprawy karnej, w której uczestniczył, od początku (art. 404 § 2 k.p.k.)¹⁸. Ponadto fakt skazania za wybrane przestępstwa osoby fizycznej będącej podmiotem powierzającym cudzoziemcowi wykonywanie pracy lub podmiotem zarządzającym nim lub kontrolującym go¹⁹ powoduje odmowę udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt tymczasowy i pracę. Jeżeli podmiot będący pracodawcą macierzystym lub jednostką przyjmującą jest zarządzany lub kontrolowany przez osobę fizyczną prawomocnie skazaną za przestępstwo przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, odmawia się udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy w ramach przeniesienia wewnątrz przedsiębiorstwa²⁰. Wreszcie fakt skazania może stanowić podstawę do pociągnięcia do odpowiedzialności za czyn zabroniony pomiotu zbiorowego powiązanego ze sprawcą²¹. Taki stan rzeczy powoduje, że fakt skazania może podmiotowi współpracującemu ze sprawcą istotnie utrudnić funkcjonowanie w obrocie prawnym.

¹⁴ Art. 24 ust. 1 pkt 13 i 14 ustawy z 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 1579; choć art. 24 ust. 8 i 9 ustawy dopuszcza rezygnację z wykluczenia, jeśli wykonawca wykaże rzetelność niezbędną do wykonania zamówienia.

¹⁵ Por. art. 23 ust. 2 ustawy z 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniu przestępczością na tle seksualnym, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 405.

¹⁶ Art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy z 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 967.

¹⁷ Art. 116 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych.

¹⁸ Ławnicy występują w sprawach karnych o zbrodnię oraz w innych sprawach, jeżeli ze względu na szczególną zawilóść sprawy lub jej wagę sąd pierwszej instancji tak postanowi (art. 28 § 2 i 4 k.p.k.).

¹⁹ Art. 9 i 10 ustawy z 15 czerwca 2012 r. o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, t.jedn.: Dz. U. 2012, poz. 769.

²⁰ Art. 117 i 139f ustawy z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 2206.

²¹ Art. 3 ustawy z 27 listopada 2012 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 703.

III. ZAKRES OCHRONY OSÓB TRZECICH PRZED KONSEKWENCJAMI SKAZANIA

Kara kryminalna jest wyrazem społeczno-etycznego potępienia zachowania sprawcy, który popełnił przestępstwo²². Okoliczność, że osoby, które same nie popełniły przestępstwa, ponoszą konsekwencje jego popełnienia przez inną osobę, może rodzić u nich, jak i w odbiorze społecznym, poczucie niesprawiedliwości. Ustawodawca nie powinien natomiast swymi działaniami podważać ufności obywateli w sprawiedliwość i racjonalność swych działań. Dostrzegając ten problem, Trybunał Konstytucyjny opowiedział się za koniecznością zapewnienia osobom trzecim, które nie działały w złej wierze, ochrony przed stosowaniem przepadku²³. Z uwagi na to ustawy karne ograniczają obecnie możliwość orzeczenia przepadku rzeczy i przedsiębiorstwa nienależących do sprawcy, a wykorzystanych do popełnienia przestępstwa, do wybranych przypadków²⁴; dopuszczalne jest też nieorzekanie przepadku przedsiębiorstwa, gdyby był on niewspółmiernie dolegliwy dla jego właściciela. Chroniona jest nadto osoba, która uzyskała mienie stanowiące korzyść pochodzącą z przestępstwa, jeśli nabywając je, działała w dobrej wierze. W razie współwłasności rzeczy lub korzyści orzeka się przepadek tylko udziału należącego do sprawcy lub przepadek równowartości tego udziału (art. 44–45 k.k.).

Jednocześnie, w odniesieniu do rodziny skazanego, Trybunał Konstytucyjny wyraził przytoczony wyżej pogląd, że rodzina stanowi jedną całość, także w aspekcie bytowej sytuacji poszczególnych jej członków; współdziała zatem m.in. ich sytuację zarobkową²⁵. Na etapie egzekucyjnym małżonek osoby skazanej może wprawdzie podjąć próbę ograniczenia egzekucji świadczeń z majątku wspólnego. Jednakże to jego obciąża wówczas ciężar wykazania, że skazany nie przyczynił się lub tylko nieznacznie przyczynił się do powstania majątku lub nabycia jego składników lub że zaspokojenie wierzyciela z majątku wspólnego byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 28 k.k.w.). Poza prawem karnym możliwość podjęcia próby ochrony członków rodziny przed konsekwencjami skazania jest jeszcze bardziej ograniczona. Obowiązujące przepisy nie dopuszczają bowiem odstępstwa od zwolnienia skazanego ze służby czy rezygnacji z decyzji w przedmiocie opróżnienia mieszkania służbowego, ze względu na potrzebę ochrony osób trzecich.

Z uwagi na funkcje, jakie łączone są z różnymi gałęziami prawa, możliwe jest jednak zapewnienie rodzinie skazanego wsparcia tam, gdzie w wyniku skazania nastąpiło istotne pogorszenie jej sytuacji majątkowej lub narażona jest na utratę środków utrzymania wypracowanych przez sprawcę we wcześniejszym okresie. Konsekwencje skazania, które dotyczą samego sprawcę, po-

²² Jescheck, Weigend (1996): 65.

²³ Wyrok TK z 29 czerwca 2005 r., SK 34/04, OTK ZU 2005, nr 6A, poz. 69.

²⁴ Por. ustawa z 13 grudnia 1995 r. – Prawo łowieckie, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 1295; ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, t.jedn.: Dz. U. 2017, poz. 2187; art. 31 k.k.s.

²⁵ Por. wyrok TK z 11 lipca 2000 r., K 30/99 (przyp. 9).

strzegane są przez pryzmat powiązanej z prawem represyjnym funkcji sprawiedliwościowej (np. utrata uposażenia sędziego w stanie spoczynku). Jeśli w takiej sytuacji pojawi się potrzeba zapewnienia środków utrzymania sprawcy i członkom jego rodziny, zwłaszcza tym, którzy nie uzyskują (jeszcze) własnego dochodu, realizowana będzie przez prawo socjalne (sędzia i członek jego rodziny nabywają prawo do świadczeń socjalnych na ogólnych zasadach²⁶). Obowiązujące regulacje umożliwiają także uzyskanie przez skazanego i jego rodzinę pomocy materialnej i innej, która okaże się potrzebna²⁷. Niemniej dlatego, że wsparcie to służy ułatwieniu społecznej readaptacji, dotyczy ono przede wszystkim osób osadzonych w zakładach karnych i ich bliskich²⁸. Odrębne przepisy regulują nadto możliwość uzyskania przez ofiary wybranych czynów zabronionych lub ich osoby najbliższe (także te spokrewnione ze sprawcą), kompensaty ze środków publicznych, jeśli nie otrzymały one finansowego wsparcia z innych źródeł²⁹. Natomiast w przypadku obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych i innych dobrowolnych ubezpieczeń gospodarczych ofiara przestępstwa (co do zasady także ta spokrewniona ze sprawcą) może uzyskać świadczenie odszkodowawcze od zakładu ubezpieczeń. Nie istnieje jednak ogólny system wspierania osób trzecich, który kompensowałby im pogorszenie ich sytuacji majątkowej w związku ze skazaniem sprawcy. Osoby takie mogą na ogólnych zasadach korzystać z pomocy społecznej, która ma jednak charakter subsydiarny, uzupełniający i zindywidualizowany³⁰. Ponadto w polskim systemie prawnym nie przyjęto istnienia prawa do minimum socjalnego³¹.

Tam, gdzie regulacje prawne wiążą określone konsekwencje dla sprawcy i jego rodziny z samym faktem skazania za przestępstwo (określonego rodzaju), sąd orzekający w sprawie karnej ma nikłe możliwości ich uniknięcia, ograniczone obecnie w polskim prawie karnym do warunkowego umorzenia postępowania. Więcej swobody, a w konsekwencji możliwość uwzględnienia sytuacji osób trzecich, sąd zyskuje tam, gdzie określone konsekwencje wiążą się dopiero z pewnym minimalnym wymiarem kary (np. powyżej roku pozbawienia wolności³²), oraz tam, gdzie sąd sam fakultatywnie orzeka o zastosowaniu instrumentu wpływającego na sytuację osób trzecich (np. zakaz kontaktowania się sprawcy z tymi osobami). Zasadne wydaje się jednak postulowanie wprowadzenia powszechnego wymogu uwzględnienia sytuacji tych osób w procesie orzekania, co wiąże się z potrzebą jego wyraźnego ujęcia w ustawie

²⁶ Jeżeli spełnia warunki określone w przepisach o ubezpieczeniu społecznym (art. 104 § 5 Prawa o ustroju sądów powszechnych).

²⁷ Art. 38 § 1, art. 41 i 43 k.k.w.; art. 7 pkt 12 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.jedn.: Dz. U. 2018, poz. 1508.

²⁸ Lelental (2017): art. 41, teza 3.

²⁹ Ustawa z 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych, t.jedn.: Dz. U. 2016, poz. 325.

³⁰ Jończyk (2001): 393.

³¹ W Niemczech roszczenie o zabezpieczenie godnego minimum egzystencji zostało wyprowadzone przez niemiecki Federalny Sąd Konstytucyjny (Bundesverfassungsgericht) z wymogu ochrony godności ludzkiej i zasady państwa socjalnego – wyrok z 9 lutego 2010 r., 1 BvL 1/09, <<https://www.bundesverfassungsgericht.de>> [dostęp: 22.8.2018].

³² Mestek-Schmülling (2004): 138–139.

karnej. Obecnie podstawa, z której wymóg taki można wyprowadzić, istnieje w ustawie z 28 listopada 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary³³, nakazującej uwzględnianie przez sąd na etapie orzekania społecznych skutków skazania; nie znajduje ona jednak zastosowania do skazania w sprawach karnych.

Wprawdzie wydawałoby się, że osoby trzecie mogą liczyć na stosowanie przez sąd na ogólnych zasadach wymogu współmierności reakcji karnej; jednak współmierność ta odnosi się na gruncie art. 53 § 1 k.k. do relacji wagi czynu oraz celu kary do dolegliwości zadawanej sprawcy przestępstwa³⁴. Nie ma natomiast wymogu, by współmierność zachowywana była także w relacji stosowanego środka do przewidywanych społecznych konsekwencji skazania ponoszonych przez osoby trzecie. Choć katalog okoliczności podlegających uwzględnieniu, ujęty w art. 53 § 2 k.k., jest otwarty i jako taki nie wyklucza włączenia do niego kolejnych czynników, to jednak powiązanie w art. 53 § 1 k.k. (którego § 2 jest tylko doprecyzowaniem) procesu orzekania z wymogiem indywidualno-prewencyjnego wpływu instrumentów reakcji karnej na sprawcę oraz ich generalno-prewencyjnego wpływu na społeczeństwo, w kontekście konkretnego czynu, skutkuje pominięciem odniesienia do osób trzecich, których sytuacja jest także kształtowana przez orzeczenie sądowe. Wprawdzie w doktrynie zwraca się niekiedy uwagę na potrzebę minimalizowania w procesie orzekania negatywnych konsekwencji, jakie skazanie może mieć dla rodziny sprawcy (w tym dla jego nieletnich dzieci), z powołaniem na zasadę humanitaryzmu (art. 3 k.k.), ale dostrzega się, że kwestia ta jest pomijana w procesie orzekania³⁵, a zasadę humanitaryzmu odnosi się zwykle tylko do sprawcy przestępstwa³⁶.

Podobnie sytuacja kształtuje się w odniesieniu do ofiary przestępstwa mającej status pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (zgodnie z art. 49 k.p.k.) oraz takiej, która statusu tego nie ma, ale odczuła wpływ przestępstwa na sferę swoich dóbr prawnych. Dla ofiary już samo uzyskanie statusu pokrzywdzonego może mieć pozytywne skutki przekładające się na zabezpieczenie, w ramach postępowania karnego, niektórych jej potrzeb powstałych w wyniku przestępstwa. Jednakże w procesie orzekania nierzadko jej indywidualne potrzeby³⁷ są pomijane na rzecz realizacji potrzeb społecznych i celów związanych ze sprawcą³⁸. W efekcie stanowisko ofiary co do pożądanej reakcji na przestępstwo jest uwzględniane głównie tam, gdzie nie mają zastosowania zasady i dyrektywy stosowania środków reakcji karnej (por. art. 46 § 1 k.k. w zw. z art. 56 k.k.), podczas gdy jej interesy w indywidualnym przypadku mogą być odmienne od tych, które są jej „modelowo” przypisywane przez sądy.

³³ Dz. U. 2018, poz. 703.

³⁴ Wróbel, Zoll (2016): art. 53, teza 24, 78 i 144.

³⁵ Wróbel, Zoll (2016): art. 53, teza 109.

³⁶ Marek (2010): art. 3, teza 1; Giezek (2012): teza 1–4.

³⁷ Szerzej na temat uwzględniania w procesie orzekania zindywidualizowanego określenia wpływu przestępstwa i jego następstw na dalsze życie ofiary (*victim impact statement*): Ashworth (1993): 498–503; Moore (2000): 91, 100–103.

³⁸ Por. wyrok TSUE z 15 września 2011 r. (przyp. 5).

W efekcie orzekanie nawet „w interesie ofiary” może skutkować dla niej faktyczną dolegliwością. Może to dotyczyć np. orzeczenia zakazu kontaktowania się lub zbliżania się do ofiary, podczas gdy ofiara chce utrzymywać kontakt ze sprawcą, czy orzeczenia kary nieizolacyjnej, aby ułatwić sprawcy wywiązanie się z obowiązku odszkodowawczego, podczas gdy ofiara oczekuje przede wszystkim jego izolacji³⁹.

Wskazany stan rzeczy może budzić zastrzeżenia. Pomińcie w procesie orzekania zindywidualizowanej oceny konsekwencji skazania i zastosowania określonych instrumentów reakcji karnej dla osób trzecich może skutkować nieuwzględnieniem faktycznego ładunku dolegliwości zawartego w instrumentach prawa represyjnego. Zrodzone w ten sposób poczucie niesprawiedliwości może powodować, że osoby trzecie będą skłonne dążyć do obchodzenia nakazów, zakazów i obowiązków nałożonych na sprawcę, co prowadzić może do obniżenia ich efektywności. Ponadto przez stosowanie dolegliwości względem osób trzecich, niez zaangażowanych w popełnienie czynu zabronionego, dochodzi do naruszenia zasady indywidualizacji odpowiedzialności karnej. Odmienne traktowanie niektórych osób z uwagi na ich relacje ze sprawcą przestępstwa może też budzić zastrzeżenia z punktu widzenia zasady równego traktowania. Argumenty te przemawiają – co najmniej – za podjęciem dyskusji nad włączeniem do kodeksu karnego wymogu uwzględniania przez sąd w procesie orzekania indywidualnych i społecznych konsekwencji skazania, w tym także stosowania instrumentów reakcji karnej.

IV. WYMÓG UWZGLĘDNIENIA PRZEZ SĄD KONSEKWENCJI SKAZANIA

Konsekwencje skazania mogą kształtować sytuację osób trzecich pośrednio, przez pryzmat ich oddziaływania na sprawcę (np. utrata źródła utrzymania z uwagi na zwolnienie sprawcy ze służby) lub bezpośrednio (np. konieczność wyprowadzenia się z mieszkania służbowego). Uzasadnia to odniesienie się do kwestii potrzeby uwzględnienia przez sąd zarówno tych następstw, które skazanie spowoduje dla sprawcy przestępstwa, jak i tych, które w związku z tym powstają dla osób trzecich. Okoliczność, że sąd orzekający w kwestii odpowiedzialności karnej nie rozstrzyga kompleksowo o następstwach skazania (do których należą w szczególności tzw. skutki skazania, czyli jego konsekwencje regulowane przez inne gałęzie prawa⁴⁰), nie oznacza bowiem, że nie powinien mieć ich na uwadze. Tam, gdzie stanowią one automatyczne konsekwencje skazania, stają się one wszak niejako jego integralną częścią i współtworzą jego dolegliwość.

Wskazany problem dostrzeżono w niemieckim kodeksie karnym, gdzie w regulacji dotyczącej zasad orzekania wskazano, że: „Wina sprawcy jest podstawą przypisania kary. Należy uwzględnić oczekiwany wpływ kary na przy-

³⁹ Zob. Hryniewicz-Lach (2017): 345–379.

⁴⁰ Waszczyński (1968): 807–818; Stefańska (2008a): 86–100; (2008b): 58–72.

sze życie sprawcy w społeczeństwie” (§ 46 ust. 1 niem. k.k.). W literaturze niemieckiej przyjmuje się przy tym, że oddziaływanie kary na sprawcę w rozumieniu ustawy karnej dotyczy nie tylko kary, ale także innych instrumentów reakcji na przestępstwo i obejmuje zarówno celowe, jak i niezamierzone, choć możliwe do przewidzenia, oddziaływanie na funkcjonowanie sprawcy w społeczeństwie. Przykładem takiego oddziaływania jest: utrata możliwości wykonywania zawodu, zwolnienie z pracy (zwłaszcza w przypadku osób, które z uwagi na wiek lub brak kwalifikacji mogą mieć duży problem z jej znalezieniem), utrata środków utrzymania; każdorazowo w kontekście możliwości przyszłego prawidłowego funkcjonowania sprawcy w społeczeństwie⁴¹. W związku z tym także potrzeby osób najbliższych postrzega się w kontekście niedogodności odczuwanych przez sprawcę, a związanych np. z możliwym osłabieniem jego więzi z dziećmi w procesie wykonywania kary⁴². Z uwagi na uwzględnianie, w procesie oceny, okoliczności niezwiązanych z czynem zabronionym, podkreśla się zasadność dokonywania oceny wpływu kary na życie sprawcy z perspektywy jej współmierności nie tylko do czynu zabronionego (jego wagi i stopnia winy sprawcy), lecz także do jej obciążającego charakteru dla sprawcy czynu⁴³.

Przy tak ujętym kryterium współmierności reakcji, w procesie orzekania za podstawę określania stopnia stosowanej dolegliwości należałoby każdorazowo uznać konsekwencje, które system prawny automatycznie lub obligatoryjnie łączy z faktem skazania, względnie te, które orzeczone zostaną z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością i jako takie mogą zostać uznane za wbudowane w dolegliwość związaną ze skazaniem. Dopiero na tę bazę, przy uwzględnieniu granicy wyznaczonej przez stopień winy, można by nabudowywać kolejne instrumenty zwiększające stopień dolegliwości.

Warto zauważyć, że takie rozwiązanie spotkało się początkowo z krytyką w niemieckim orzecznictwie, gdzie wskazano, że w ten sposób w odniesieniu do wybranej grupy sprawców, dla których system prawny przewiduje określone skutki skazania, ujęte poza prawem karnym, na gruncie ustawy karnej tworzy się nieuzasadnioną odrębną przesłankę służącą łagodzeniu kary. Jednak przeciw tej argumentacji podnoszono w doktrynie, że innych sprawców nie dotkną podobne konsekwencje, oraz zwracano uwagę, że w procesie orzekania należy stosować indywidualne podejście z uwagi na różną dolegliwość, jaką fakt skazania może mieć dla sprawcy, w zależności od jego sytuacji życiowej. Z czasem niemiecki Federalny Sąd Najwyższy (Bundesgerichtshof) podzielił to drugie stanowisko, uznając uwzględnienie skutków skazania ujętych w systemie prawnym, w szczególności w sferze zawodowej i osobowej (*berufs- und standesrechtliche Folgen*), za obowiązek sądu orzekającego w sprawie karnej – i to nie tylko tam, gdzie skutki te powstają automatycznie lub obligatoryjnie, lecz także tam, gdzie tylko mogą się one pojawić (np. w postępowaniu dyscyplinarnym). Godzi się zauważyć, że również to stanowisko spotkało się z kry-

⁴¹ Fischer (2018): 380–381 (nb. 7–9).

⁴² Satzger, Schluckebier, Widmaier (2017): 398 (nb. 156).

⁴³ „[Es wird] von einer Tatproportionalität der Strafe auf die Wirkungsproportionalität umgeschaltet” – Satzger, Schluckebier, Widmaier (2017): 397–400 (nb. 152–162).

tyką wyrażoną we wskazaniu, że uwzględnianie czynników niezwiązanych z czynem może powodować zbyt dalekie odejście od wymogu, aby kara nawiązywała do stopnia winy (a nie tylko nie przekraczała go). W piśmiennictwie zwracano również uwagę na to, że nadmierne indywidualizowanie reakcji na przestępstwo z uwagi na jej wpływ na dalsze funkcjonowanie sprawcy w społeczeństwie, doprowadzi do utworzenia klasowego wymiaru sprawiedliwości (*Klassenjustiz*), w którym osoby o wysokiej pozycji społecznej będą karane łagodniej, gdyż już sam fakt skazania spowodować może utratę tej pozycji; a taki stan rzeczy miałby negatywny wpływ na generalno-prewencyjne oddziaływanie skazania⁴⁴. Przemawia to za wyważeniem znaczenia poszczególnych czynników wpływających na wymiar kary; samo w sobie nie uzasadnia jednak rezygnacji z postulowania uwzględniania w procesie orzekania indywidualnych i społecznych konsekwencji skazania.

Powyższe uwagi dotyczą wprawdzie uwzględniania konsekwencji skazania dla sprawcy przestępstwa, a nie dla innych osób, ale wydaje się, że formułowany w niemieckiej literaturze wymóg, by unikać negatywnego oddziaływania instrumentów reakcji karnej, o ile nie leży to w sprzeczności z ich generalno-prewencyjnym oddziaływaniem⁴⁵, może znaleźć zastosowanie do konsekwencji skazania dotyczących osoby trzeciej. Reakcja na przestępstwo nie ogranicza się wszak do stosowania instrumentów prawa karnego, lecz rodzi różnicowane konsekwencje w szerszym ujęciu systemowym. Konsekwencje te ponosi przy tym nie tylko sprawca, ale także inne osoby, w tym członkowie jego rodziny, którzy dzielą jego sytuację materialną. Reakcja ta powinna być zatem całościowo współmierna nie tylko do wagi czynu, ale także do tego, czego można oczekiwać od otoczenia sprawcy, w następstwie popełnienia przestępstwa. Wydaje się, że uwagi te znajdują odniesienie również do polskiego prawa.

Badanie współmierności oddziaływania konsekwencji skazania na gruncie polskiego prawa powinno być jednak poprzedzone ustaleniem, czy sam fakt różnicowania sytuacji osób, które dotyczą te konsekwencje, jest zgodny z zasadą równego traktowania. Starając się dookreślić kryteria równego traktowania na gruncie art. 32 Konstytucji RP, Trybunał Konstytucyjny wyraził stanowisko, zgodnie z którym: „równość dopuszcza różne traktowanie przez prawo podmiotów różniących się między sobą, niemniej ewentualne różnicowanie traktowania określonych podmiotów musi być uzasadnione, to jest oparte na uznanych kryteriach, przy czym zasadność doboru tego, a nie innego kryterium różnicowania podlegać musi każdorazowej ocenie, m.in. z punktu widzenia zasady sprawiedliwości społecznej”⁴⁶. W doktrynie podjęto próbę dookreślenia tych kryteriów, zaliczając do nich: istnienie obiektywnej i istotnej prawnie różnicy między podmiotami dotkniętymi dyferencjacją oraz sprawiedliwego charakteru różnicowania, wynikającego z przyjętego systemu wartości⁴⁷. Kwestia, w jakiej mierze takie wartości/ zasady można zidentyfikować

⁴⁴ Por. orzecznictwo i stanowiska przytoczone w: Sobota (2015): 199–205; Mestek-Schmülling (2004): 29–89.

⁴⁵ Mestek-Schmülling (2004): 137.

⁴⁶ Wyrok TK z 11 lipca 2000 r., K 30/99 (przyp. 9).

⁴⁷ Sadurski (1978): 58–59; (1988): 98–99.

i dookreślić, wymaga pogłębionej analizy, a jej zbadanie wykracza poza ramy niniejszego artykułu. W tym miejscu dostrzec jedynie należy, że zasada równego traktowania może przemawiać zarówno za brakiem różnicowania sprawców w zależności od ich statusu rodzinnego, majątkowego czy zawodowego (aby zapobiec wspomnianemu wyżej zjawisku prawa klasowego), jak i za ich różnicowaniem, jeżeli dana cecha zostanie uznana za istotną okoliczność uzasadniającą dyferencjację. W tym zakresie wydaje się, że – co najmniej – nie da się *a priori* wykluczyć możliwości wyinterpretowania z Konstytucji RP zasad, które mogłyby posłużyć uzasadnieniu różnicowania sytuacji prawnej sprawcy, którego dotyczą te konsekwencje, w zależności od jego statusu rodzinnego, majątkowego czy zawodowego.

Włączenie do tej problematyki sytuacji osób trzecich powoduje, że zagadnienie to staje się jeszcze bardziej złożone. Jeżeli osoby te nie uczestniczyły w popełnieniu przez sprawcę przestępstwa, to wydaje się, że – z punktu widzenia konsekwencji skazania – powinny być traktowane równo, niezależnie od statusu sprawcy. Taki stan rzeczy zakłada jednak różne traktowanie sprawcy z uwagi np. na jego sytuację rodzinną. Wprawdzie chęć ochrony osób trzecich, np. dzieci sprawcy, przed konsekwencjami jego skazania nie powinna, jak się wydaje, *per se* uzasadniać odmiennego traktowania sprawcy, który posiada dzieci względem sprawcy bezdzietnego. Jednakże przyjęcie, jak uczynił to Trybunał Konstytucyjny, że rodzina powinna z zasady dzielić sytuację majątkową sprawcy, wydaje się także wnioskiem zbyt daleko idącym. Z drugiej strony różnicowanie sytuacji sprawców o odmiennym statusie (np. pełniącego i niepełniącego funkcji publicznej) często także nie pozwala zachować takich samych konsekwencji skazania dla członków ich rodzin (które zależne są m.in. od tego, czy sprawca pełni funkcję publiczną). W tej sytuacji optymalnym rozwiązaniem wydaje się każdorazowe dążenie do wyważenia na etapie orzekania różnych aspektów równego traktowania – zarówno sprawców, jak i osób trzecich ponoszących konsekwencje skazania sprawcy, co wymaga jednak odpowiedniej ustawowej podstawy.

Przyjęcie, że mogą istnieć uzasadnione podstawy różnicowania sytuacji jednostek z uwagi na zachowanie innych osób, czyni aktualnym problem określenia kryteriów współmierności dolegliwości dotyczącej te jednostki w związku ze skazaniem sprawcy. W literaturze dotyczącej problematyki konstytucyjnej zasady proporcjonalności (znajdującej oparcie w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) wskazuje się, że ocena zgodności konkretnej regulacji prawnej z tą zasadą wymaga uwzględnienia wszystkich kosztów społecznych danej regulacji, zarówno tych związanych z ochroną jednych dóbr prawnych, jak i z naruszaniem innych dóbr (chronionych praw i wolności) przez tę regulację⁴⁸. Przy badaniu zgodności danej regulacji z Konstytucją należy zatem uwzględniać nie tylko jej zamierzone oddziaływanie w systemie prawnym, ale także konieczne i przewidywalne konsekwencje jej funkcjonowania w tym systemie, jak w szczególności jej uciążliwość dla jednostek w relacji do korzyści przewidywanych

⁴⁸ Wojtyczek (1999): 42–43.

dzięki jej stosowaniu⁴⁹. Wskazane kryteria oceny odnoszą się jednak do oceny zgodności z Konstytucją samego istnienia danej regulacji, a już niekoniecznie do jej stosowania w konkretnym przypadku, na podstawie domniemania jej generalnej zgodności z Konstytucją. Ponadto w ramach orzekania w sprawie karnej współmierność dolegliwości z założenia nie odnosi się osób trzecich, lecz do sprawcy czynu. W takiej sytuacji zasadne wydaje się wprowadzenie ustawowego wymogu badania współmierności uciążliwości faktu skazania (tam, gdzie istnieje możliwość warunkowego umorzenia postępowania) oraz stosowania danego instrumentu reakcji karnej, z uwagi na konsekwencje, jakie powoduje on dla tych osób, do wagi chronionych dóbr i interesów oraz realizowanych w ten sposób celów prawa karnego. Dokonanie takiej oceny wymaga określenia, czego można oczekiwać i na co można się godzić w odniesieniu do koniecznego i przewidywalnego wpływu skazania na osoby trzecie, przy uwzględnieniu ich relacji ze sprawcą, zakresu ich ewentualnego udziału w popełnieniu przez niego czynu zabronionego i korzystania z zysków z przestępstwa, a także istnienia w systemie prawnym regulacji korygujących i kompensujących nadmierny wpływ konsekwencji skazania na te osoby. Ocena ta powinna też uwzględniać wagę ich dóbr, w które bezpośrednio lub pośrednio ingeruje orzeczenie sądowe, w szczególności z uwagi na konieczność zachowania i ochrony istoty konstytucyjnych praw i wolności osób trzecich, aby w wyniku orzekania nie doszło do unicestwienia ochrony ich dóbr prawnych w konkretnym przypadku⁵⁰.

V. PODSUMOWANIE I PROPOZYCJE ZMIAN LEGISLACYJNYCH

Przedmiotowa analiza stanowi zaledwie zarys problematyki prawnego ujęcia wpływu skazania na sytuację osób trzecich, z odniesieniem do przykładów obowiązujących regulacji prawnych – i została podjęta w zamiarze wywołania stosownej dyskusji. Niemniej już w tym miejscu można dokonać zestawienia wniosków, jakie wyłoniły się w toku powyższych rozważań. Uprawniają one do przyjęcia, że współmierność reakcji na przestępstwo powinna być rozumiana systemowo, a więc przez uwzględnienie wszystkich możliwych do przewidzenia (i prawdopodobnych do zaistnienia w konkretnym przypadku) konsekwencji, jakie system prawny łączy z faktem skazania: uregulowanych w prawie karnym i w innych gałęziach prawa; zarówno tych, które dotyczą skazanego, jak i tych, które wpływają na sytuację osób trzecich odczuwających te konsekwencje w sferze relacji rodzinnych, majątkowych i gospodar-

⁴⁹ Zakolska (2008): 28–29 i 134.

⁵⁰ Por. wskazanie TK, że regulacja przewidująca obligatoryjny przepadek narzędzi służących do popełnienia przestępstwa skarbowego, stanowiących własność osoby trzeciej, która nie przyczyniła się do popełnienia przestępstwa, pozbawiona jest waloru prewencyjnego, a przy tym nieproporcjonalnie dolegliwa w stosunku do stawianych przed nią celów fiskalnych, zwłaszcza gdy w efekcie prowadzi do zawieszenia albo zakończenia działalności gospodarczej. Wyrok TK z 29 czerwca 2005 r., SK 34/04 (przyp. 26).

czych. Tylko wtedy możliwe jest bowiem uwzględnienie pełnego represyjnego oddziaływania reakcji karnej. Ochrona osób trzecich przed konsekwencjami skazania sprawcy w szerokim znaczeniu, obejmującym także konsekwencje zastosowania określonych instrumentów reakcji na przestępstwo, powinna opierać się na wymogu współmierności ich obciążenia tymi konsekwencjami w relacji do wagi ich dóbr chronionych prawnie, istniejących w systemie prawnym możliwości korekty i kompensaty tych obciążeń, przy uwzględnieniu ewentualnego przyczynienia się tych osób do popełnienia przestępstwa i korzyści, jakie mogły one z niego odnieść. Zachowanie wymogu współmierności reakcji względem osób trzecich jest bardzo istotne; ich nadmierne obciążenie konsekwencjami skazania innej osoby za czyn, w którego popełnieniu nie współdziałali, może bowiem rodzić poczucie niesprawiedliwości, wynikającej z ich nierównego traktowania i skłaniać do niepodporządkowania się orzeczeniu sądu. Przedstawione argumenty przemawiają, jak się wydaje, w dostatecznym stopniu za potrzebą uwzględniania przez sąd orzekający w sprawie karnej konsekwencji (następstw) skazania, w tym stosowania instrumentów reakcji karnej, nie tylko dla sprawcy, ale także dla osób trzecich.

W obecnym stanie prawnym brak jednak podstawy do realizacji tej potrzeby, co uzasadnia postulowanie uzupełnienia art. 53 § 1 k.k. w tym zakresie. Artykuł 53 § 1 k.k. mógłby wobec tego przyjąć brzmienie: „Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Ocena dolegliwości kary powinna uwzględniać prawne i faktyczne następstwa skazania zarówno dla samego sprawcy, jak i dla innych osób”. Zmiany wymaga też art. 56 k.k., który nakazuje stosować wskazaną regulację odpowiednio do orzekania innych środków przewidzianych w tym Kodeksie, podczas gdy środki reakcji karnej (np. zakaz posiadania zwierząt) przewidziane są także poza Kodeksem karnym. Przepis ten mógłby zatem przyjąć treść: „Przepisy art. 53, art. 54 § 1 oraz art. 55 stosuje się odpowiednio do orzekania innych środków reakcji na przestępstwo, [...]”.

Elżbieta Hryniewicz-Lach

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

hryniew@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-6098-7087>

Ashworth, A. (1993). Victim impact statements and sentencing. *Criminal Law Review* 7: 498–509.

Falandysz, L. (1980). *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii*. Warszawa.

Fischer, T. (2018). *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. München.

Hryniewicz-Lach, E. (2017). *Ofiara w polskim prawie karnym. Interesy ofiary przestępstwa i karno-materialne instrumenty służące ich zabezpieczeniu*. Warszawa.

Jescheck, H.H., Weigend, T. (1996). *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. Berlin.

Jończyk, J. (2001). *Prawo zabezpieczenia społecznego*. Kraków.

Lelental, S. (2017). *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Warszawa.

- Mestek-Schmülling, K. (2004). *Mittelbare Straftatfolgen und ihre Berücksichtigung bei der Strafzumessung*, Berlin.
- Moore, M. (2000). *Opfer und Vergeltung: Eine Erwiderung auf George P. Fletcher*, [w:] B. Schünemann, M.D. Dubber (Hrsg.), *Die Stellung des Opfers im Strafrechtssystem. Neue Entwicklungen in Deutschland und in den USA*. Köln–München: 85–103.
- Sadurski, W. (1978). *Równość wobec prawa*. *Państwo i Prawo* 33(8–9): 51–64.
- Sadurski, W. (1988). *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*. Warszawa.
- Satzger, H., Schluckebier, W., Widmaier, G. (2017). *Kommentar zum Strafgesetzbuch*. München.
- Stefańska, B.J. (2008a). *Prawne i społeczne skutki skazania*. *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1: 86–100.
- Stefańska, B.J. (2008b). *Prawne i społeczne skutki skazania*. *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2: 58–72.
- Waszczyński, J. (1968). *Prawne skutki skazania*. *Państwo i Prawo* 23(11): 807–818.
- Wojtyczek, K. (1999). *Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania*. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 3(2): 33–51.
- Wróbel, A., Zoll, A. (2016). *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa.
- Zajączkowska, J. (2018). *Aspekty prawne kontaktów z dzieckiem*. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 80(1): 269–284.
- Zakolska, J. (2008). *Zasada proporcjonalności w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. Warszawa.

THE PROPORTIONALITY OF CRIMINAL PUNISHMENT
FROM THE PERSPECTIVE OF THIRD PARTIES
– AN INTRODUCTION TO THE ISSUE

Summary

Conviction for a crime raises a number of legal consequences not only for the convicted person, but also for those who are in a family or professional relationship with this person, as well as for the victims of crime. However, the existing regulations applicable to adjudication in criminal matters do not require consideration of the influence of the conviction on the situation of third parties. This fact justifies an attempt to investigate whether the legal system protects these persons from the negative influence of a conviction, and from the effect of the use of instruments of criminal punishment on their family and property, and whether the consequences of a conviction for third persons should be taken into account by the court in the process of adjudication regarding the response to a crime. The author also attempts to formulate a statutory requirement for the criminal court to take into account the individual and social consequences of a conviction, including the consequences of the use of punitive measures, referring in particular to the problem of equality under the law and proportionality of the criminal punishment to the harm suffered by third parties in the event of its application.

Keywords: consequences of conviction; adjudication of punishment; equality under the law; proportionality of punishment; proportionality of punitive measures